

Kuna Ágnes

„Dokiduma – betegbeszéd” Mit mond az orvos, és mit ért a beteg?

A gyógyító kapcsolatban alapvető jelentőséggel bír, hogy a beteg értse és megértse, hogy kezelése során milyen eljárások, gyógyszerek, folyamatok kapnak fontos szerepet betegségével, gyógyulásával kapcsolatban. Ebben központi szerepet kap az orvossal, a gyógyítókkal folytatott nyelvi tevékenysége, amely olykor nem zökkenőmentes. Ennek számos oka lehet: az orvosok túlterheltsége, a betegek nem odafigyelése, a nem megfelelő tájékoztatás (mindkét fél részéről), az érzelmek előtörése stb. Bizonyos fokú „értetlenség” abból is adódhat, hogy az elmúlt évtizedekben az orvostudomány és a gyógyítás szinte robbanásszerűen nagyon összetett és bonyolult folyamattá vált, ami nyelvileg is érzékelhető és a mindennapjainkba is beszivárgott, illetve beszivárog folyamatosan. Számos ismeretlen, furcsa, érthetetlen megnevezés jelent meg szinte egyik pillanatról a másikra a betegségek és a gyógyítás kapcsán, amellyel sok esetben a „mindennapi embereknek” kezdeniük kell valamit. A gyakorlat azt mutatja, hogy az egyik lehetséges út a népetimológia. Vagyis az a folyamat, amelynek során egyfajta szóértelmesítést hajtunk végre. A nyelv beszélői tehát a számukra ismeretlen szavakat próbálják „értelmesebbé” tenni, és így könnyebben megjegyezhető szót „alkotnak” (1–3). Ez nem ritkán humoros szóalkotásokat eredményez. A mindennapi nyelvhasználatban ilyen például a német *Durchdefektből* a *durrdefekt*, ahol a hangutánzó *durr* máris könnyebben értelmezhetővé teszi a jelenséget. A nyelvhasználó tehát azért változtat a valós szó egy részén, mert azt egy másik nyelvi elemmel azonosítja.

A gyakorlat azt mutatja, hogy a betegek élnek is ezzel a lehetőséggel saját kezelésük kapcsán. Erről tanúskodik például egy sok szempontból mulatságos, ugyanakkor tanulságos gyűjtemény, amely az AKUT SZAKASZ csoport Facebook-oldalán jelent meg 2017. november 10-én egy posztban (l. Forrás). Az üzenetet a csoport tagjaként Tisza Renáta tette közzé. Ebben a szentesi Sürgősségi Betegellátó Osztály (SBO) gyógyító csapatának gyűjteménye jelenik meg arra vonatkozóan, hogyan is értik, illetve értik félre a betegek a gyógyszereik neveit. A jelenség (nem meglepő módon) nem egyedi. A jegyzéket az ózdi Almási Balogh Pál Kórház sürgősségi osztályának csapata is kiegészítette 28 kifejezéssel.

A két gyűjtésből emelek ki néhány példát az 1. táblázatban a szemléltetés céljával.

1. táblázat: Gyógyszerek, eljárások hivatalos nevei és a betegek értelmezései a szentesi és az ózdi SBO gyűjtéséből

MIT MOND/MIT GONDOL AZ ORVOS?	MIT ÉRT/MOND A BETEG?
Aspirin Protect	aszpirin prozsekt, aszpirin portesz, aszpirin proteksz, asa protekt, aszpirin proszekt
Astrix	aszterix
asztmapipa	eszmepipa
Augmentin	augmelinda
érelmeszedés elleni gyógyszer	érfalmosót szed
Fastum gél	fasztündér [sic!]
Flector	vektor
Furon	furgon, furong
Kardegic	kardigán
Memoril	szedem a memóriát
Metoprolol	meteor, metropolisz
pacemaker/pésméker	pöszméte
petefészek	epefészek
Syncumar	cirkula, szinkromák, szinkopa, szinkubátor, szinkuma, szinkumás, sziszkomás, cinkómár, eszkubátor, szinkóma
szívritmuszavarra gyógyszer	szívritkító, szívcsökkentő gyógyszer
szopogató gyógyszer	szoptató gyógyszer
Tensiomin	tenszium, tensomin, tensiomon, tensomin
Tritace	tritak, tritanik, tritaci, triticar
Vidonorm	vidonormon, vidonoton, vidonorman
Xanax	zanana

A sokszor mulatságos példák azt mutatják, hogy a betegek gyakran keresnek „mankót” gyógyszereik nevének vagy a betegségükhöz kötődő eljárásoknak a megjegyzésében. Ez a „segítő mankó” leggyakrabban valami ismerős szó, kifejezés, jelentés, amelyre támaszkodni lehet (pl. *kardigán*, *augmelinda* – *Melinda*, *szinkubátor* – *inkubátor*, *metropolisz*, *tritanik* – *Titanik* stb.). Vagy valami kiejtéskönnyítő (pl. *zanana*, *tenzsomin*), esetleg sajátos háttértudást feltételező értelmezés (pl. *érfalmosót szed*, *szedem a memóriát*). Ezek a tényezők sokszor egymást erősítve jelennek meg (pl. *pöszméte*, *eszme pipa*).

Kérdésként merülhet föl, hogy mit kezd ezekkel a gyógyító, mire utal mindez? Természetesen a betegek egy jelentős része kiválóan képes megjegyezni legfontosabb gyógyszereinek nevét, és amennyire szükséges, érti azt is, ami a kezelés során vele történik. A fenti jegyzék azonban felhívja a figyelmet arra, hogy vannak olyan betegek, akiknek érdemes felírni, rögzíteni, többször elmondani, elmagyarázni a betegségével kapcsolatos alapvető ismereteket. Főleg azokat, amelyek hosszú időn keresztül jelen vannak a mindennapjaikban.

FORRÁSOK:

AKUT SZAKASZ bejegyzése (2017. november 10.) (<https://www.facebook.com/akutzakasz/photos/a.751528158266908.1073741827.749928301760227/1478642932222090/?type=3&theater;letöltés:2017.11.11.>)

Almási Balogh Pál Kórház, Ózd SBO kéziratos gyűjteménye (2017. 11. 13.)

IRODALOM

1. Fejes László *Népetimológia és népi etimológia Nyelv és Tudomány* (2013. december 10.) (<https://www.nyest.hu/hirek/nepetimologia-es-nepi-etimologia>) (letöltés: 2017. 11. 14.)
2. Gregor Ferenc *Népetimológia és szófejtés* In: Benkő Loránd, K. Sal Éva (szerk.) *Az etimológia elmélete és módszere* (Nyelvtudományi Értekezések 89.) 1976:97–107.
3. Kálmán Béla *A népetimológia* In: Benkő Loránd, K. Sal Éva (szerk.) *Az etimológia elmélete és módszere* (Nyelvtudományi Értekezések 89.) 1976:165–9.

Bősze Péter

Tudománymérés (1)

SCImago Journal Rank (SJR). Folyóiratok, könyvek, rendezvénykiadványok (conference proceedings) érték-mérő száma. A *SCImago* kutatócsoport hozta létre, a *SCImago Lab* számolja, a *Scopus* adataira alapozott, és ingyen hozzáférhető (scimagojr.com). Alapelve azonos a *hatásmutatójával* (*impact factor*); attól négy elemben tér el:

- Hároméves időszakot számol, nem kettőt.
- Nem a *Journal Citation Reports*, hanem a *Scopus* idézésadataival számol, vagyis több folyóiratot elemez.
- Nem számolja az önidézéseket.
- A hivatkozások értékszámát alakítja a hivatkozó folyóirat rangja szerint – nem mindegyik hivatkozás egyforma: fajsúlyosabb a rangos folyóiratban megjelent idézés.

Számítása:

$$\text{SJR} = \frac{\text{a folyóirat tárgyévben, az előző 3 évben megjelent közleményekre kapott, alakított idézésszám}}{\text{a folyóirat tárgyévét megelőző 3 évben megjelent közlemények száma}}$$

A hivatkozási számokat a *Google PageRank*hez hasonló számítási műveletsorral módosítják.

Az *SJR* lényegében kiküszöböli a hatásmutató rovására írt hátrányokat. A *Scopus* is használja, közreadja.